

İTHALATTA KORUMA ÖNLEMLERİ İLE TARIM VE GIDA FİYATLARI

Uğur ÇIPLAK*⁺
M. Eray YÜCEL

Ocak 2004

Özet

Tarım fiyatları ile gıda ve toplam tüketici fiyatları arasında sezgisel olarak beklenen, istatistiksel analizlerle de desteklenen bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki çapraz korelasyonlar kullanılarak incelendiğinde, tarım fiyatları enflasyonu ile gıda fiyatları arasındaki eş zamanlı korelasyonun yüksek olduğu görülmektedir. Bu ilişkiler vektör özgecikmeli modellerle incelendiğinde, tarım fiyatları enflasyonundaki artışların gıda fiyatları enflasyonuna ve toplam TÜFE enflasyonuna istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde yansıtacağı saptanmaktadır. Bu incelemelerin sonunda, gıda fiyatlarındaki değişkenliğin Türkiye ekonomisindeki enflasyon sürecini istenmeyen yönde etkileyebileceği söylenebilir. Gıda fiyatlarının istikrarlı olmamasının büyük ölçüde tarım sektörünün performansından ve bununla ilintili mevsimsel etkilerden kaynaklanıyor olması, tarım ve gıda ürünleri için arz yönetiminin önemini ortaya koyar mahiyettedir. Buradan hareketle, enflasyon üzerindeki olası etkileri açısından tarım ve gıda ürünlerine getirilmiş olan koruma önlemlerinde yapılabilecek değişiklikler ele alınmakta; yürütülen araştırma ve incelemeler sonucunda, söz konusu değişiklikler konusunda, sektörün nüfusun beslenme ihtiyacını karşılama özelliği ve tarımdaki istihdam göz önünde bulundurularak ihtiyatlı olunması, fiyatlar üzerinde bir baskı oluştuğunda ise önlem olarak tarife oranlarında indirim gitmek yerine tarife kontenjanları açmak veya mevcut kontenjanları artırmak önerilmektedir.

Anahtar Sözcük ve Terimler: Enflasyon, Tarım, Gıda, Tüketici Fiyatları ve İthalat Rejimi.

JEL Sınıflandırma Kodları: C50, C51, E31 ve F13.

* Bu çalışmada dile getirilen görüşler ve politika önerileri yazarlara ait olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nı bağlayıcı nitelik taşımamaktadır. Çalışmaya katkılarından dolayı Faruk Aydın, Erdem Başçı, Ahmet Kıpıcı, Ayşe Tatar Curl, Devrim Yavuz ve Zafer Yükseler'e teşekkürlerimizi sunarız.

⁺ Uğur Çıplak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Araştırma Genel Müdürlüğü, 06100-Ulus, Ankara, Türkiye. Tel: +90-313-311-6506, Faks: +90-312-324-2303, E-posta: Ugur.Ciplak@tcmb.gov.tr., M. Eray Yücel, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Araştırma Genel Müdürlüğü, 06100-Ulus, Ankara, Türkiye. Tel: +90-313-311-0872, Faks: +90-312-324-2303, E-posta: Eray.Yucel@tcmb.gov.tr.

TRADE PROTECTION MEASURES, AGRICULTURAL AND FOOD PRICES

Uğur ÇIPLAK*⁺
M. Eray YÜCEL

January 2004

Abstract

There is a firm relationship between agricultural and consumer prices, which is intuitively expected as well as supported by statistical analyses. This relationship is positive when examined through cross-correlations. VAR analysis also suggests that rises in agricultural prices will reflect on the food prices and the consumer prices, in a statistically significant manner. Based on these assessments, food prices could adversely affect the Turkish inflation process. Due to the fact that instability in food prices mainly stems from the performance of the agricultural sector and the related seasonal production patterns, the importance of the supply management of agricultural and food products can be highlighted. Consequently, this study examines the possible changes in the current import regime about agricultural and food products regarding their impacts on inflation. The main policy proposal of the study is the discretionary management of the import quotas so as to absorb the temporary inflationary pressures, instead of abolishment of existing tariffs; staying cautious about the nutritional capacity of the sector and employment aspects.

Key Words and Phrases: Inflation, Agriculture, Food, Consumer Prices, and Import Regime.

JEL Classification Codes: C50, C51, E31 and F13.

* All the views expressed in this study belong to the authors and do not necessarily correspond to those of the Central Bank of the Republic of Turkey. Contributions of Faruk Aydın, Erdem Başçı, Ahmet Kıpıcı, Ayşe Tatar Cırlı, Devrim Yavuz and Zafer Yükseler are acknowledged.

⁺ Uğur Çıplak, Research Department, Central Bank of the Republic of Turkey, 06100-Ulus, Ankara, Turkey. Phone: +90-313-311-6506, Fax: +90-312-324-2303, E-mail: Ugur.Ciplak@tcmb.gov.tr., M. Eray Yücel, Research Department, Central Bank of the Republic of Turkey, 06100-Ulus, Ankara, Turkey. Phone: +90-313-311-0872, Fax: +90-312-324-2303, E-mail: Eray.Yucel@tcmb.gov.tr.

1. Giriş

Tarım fiyatları ile gıda ve toplam tüketici fiyatları arasında gerek sezgisel olarak beklenen, gerekse istatistiksel analizlerle desteklenen bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki açısından, TEFE tarım fiyatları ile TÜFE gıda fiyatları ve toplam TÜFE ilişkisi çapraz korelasyonlar kullanılarak incelendiğinde, tarım fiyatları enflasyonu ile gıda fiyatları arasındaki eş zamanlı korelasyonun % 67,6 ve istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Tarım fiyatları ve toplam TÜFE enflasyonu arasındaki korelasyon ise % 55,9'dur.¹ Bu gözlemlere ek olarak, söz konusu çapraz korelasyonlar incelenen veri dizilerinin farklı gecikme seviyelerinde de pozitif işaretini ve istatistiksel anlamlarını korumaktadır. Bu ilişkilerin daha ayrıntılı bir incelemesi vektör özgecikmeli modellerle yapıldığında TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki artışların gıda fiyatları enflasyonuna ve toplam TÜFE enflasyonuna istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde yansıtacağı saptanmaktadır. Belirtmek gerekirse, TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10'luk ani bir artış TÜFE gıda fiyatlarını altı ay içinde % 5,1, toplam TÜFE enflasyonunu ise % 2,6 oranında artırmaktadır.² Seçilmiş TÜFE kalemlerinin analizi ise bu kalemlere ait aylık ortalama enflasyon oranlarının tarihsel olarak yüksek seyir izlediğini ve fiyatların değişkenliğinin belirgin biçimde yüksek olduğunu göstermektedir.³

Tüm bu incelemelerin sonunda, gıda fiyatlarındaki değişkenliğin, diğer bir deyişle fiyat istikrarsızlığının Türkiye ekonomisindeki enflasyon sürecini istenmeyen yönde etkileyebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gıda fiyatlarının istikrarlı olmaması büyük ölçüde tarım sektörünün performansına ve bununla ilintili mevsimsel etkilere bağlanabilir –ki bu durum tarım ve gıda ürünleri için arz yönetiminin önemini ortaya koyar mahiyettedir.⁴

Yukarıdaki noktalardan hareketle, bu çalışmanın amacı, enflasyon üzerindeki olası etkileri açısından tarım ve gıda ürünlerine getirilmiş olan koruma önlemlerinde yapılabilecek değişiklikleri tespit etmektir. Tarım ve gıda ürünlerine getirilmiş olan koruma önlemlerine ilişkin yürütülen araştırma ve incelemeler sonucunda, söz konusu ürünlerin ithalatındaki koruma önlemlerinde yapılacak değişiklikler konusunda, sektörün nüfusun beslenme ihtiyacını karşılama özelliği ve tarımdaki istihdam göz önünde bulundurularak ihtiyatlı olunması, fiyatlar üzerinde bir baskı oluştuğunda ise önlem olarak tarife oranlarında indirim gitmek yerine tarife kontenjanları açmak veya mevcut kontenjanları artırmak önerilmektedir.

¹ Veri dizileri arasındaki çapraz korelasyonlar için bakınız Ek A.

² Vektör özgecikmeli modeller için bakınız Ek B.

³ Kalem bazında ortalama enflasyon ve enflasyon değişkenliği için bakınız Ek C.

⁴ Arz yönetimi, yerli üretim ve dış ticaret seçeneklerini bir arada ele alarak malların arzını, piyasa ekonomisinin temel ilkelerini zedelemeyen, düzenlemek olarak tarif edilebilir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde bu konudaki literatür hakkında bilgi verildikten sonra, üçüncü bölümde kısaca ithalat rejiminin temel özelliklerinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde tarım ve gıda fiyatlarında ithalat rejimi ile ilgili öneriler yer almakta, çalışmanın çeşitli boyutlarıyla ilgili detaylı incelemeler ise çalışmanın sonundaki eklerde ele alınmaktadır.

2. Literatür

İktisat literatüründe gıda fiyatlarını ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bir kısmı gıda fiyatlarının genel fiyat düzeyine etkisine işaret etmekte, diğer bazı çalışmalarda ise tarım sektörü ve gıda fiyatları ilişkisinin öne çıktığı görülmektedir. Bu bölümde yakın geçmişte konuyla ilgili olarak yayımlanmış bazı çalışmaların temel bulguları sunulmaktadır.

Mohanty ve Klau (2001) 14 gelişmekte olan piyasa ekonomisini 1980'ler ve 1990'lar için inceledikleri çalışmalarında gıda fiyatlarına gelen dışsal şokların enflasyon sürecine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Söz konusu ekonomilerde gıda fiyatları, sanayileşmiş ülkelere kıyasla, TÜFE'nin daha yüksek bir kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca gıda fiyatları hava şartlarına ve dış ticaret kısıtlamalarına bağlı olarak değişkenlik gösterme eğilimindedir. Domaç ve Yücel'in (2003) 15 gelişmekte olan piyasa ekonomisindeki enflasyon dönemlerini *probit* modelleri ile inceledikleri çalışmada ise gıda üretimindeki büyüme oranı arttığında artan enflasyona sahne olan dönemlerin başlama olasılığının düştüğüne ilişkin istatistiksel açıdan anlamlı kanıtlar sunulmaktadır.

Dostie ve diğerleri (2002), Madagascar'daki tarım performansını ve fakirliği incelemekte ve mevsimsel üretim yapısının hem gıda fiyatlarını hem de tüketim kalıplarını etkilediğini dile getirmektedir.⁵ Çalışmada ayrıca, söz konusu mevsimsel sorunları çözmekte *mevsimsel ithalat* politikalarının çeşitli boyutları tartışılmaktadır. Mevsimsel ithalat programları gıda fiyatları istikrarını, mal arzını yöneterek sağlamaya dönük araçlar olarak tanımlanabilir. Dostie ve diğerleri (2002), bu programların mevsimsel kıtlık ve fiyat sıçramalarının kontrolünde etkin olduğunu belirtmekle birlikte, gıda fiyatlarındaki genel düşüşe bağlı olarak ithalatçıların ithalat eğilimlerinin azalabileceğini de not etmektedir.

Del Ninno ve Dorosh (2001) Bangladeş ekonomisinin 1998'deki sel felaketini izleyen dönemde gıda kıtlığını aşmak için kullandığı yolları incelemekte ve hükümetin özel sektörün

---

⁵ Hasat zamanının fiyatlar üzerindeki belirleyici etkisi için bakınız Dostie ve diğerleri (2002).

pirinç ithalatı üzerindeki gümrük engellerini azalttığına işaret etmektedir. Yıkıcı etkileri göz önüne alındığında ülkemizde de benzer doğal afetlerin olası etkileri özel olarak ele alınmalıdır.

Jayne ve Jones (1997)'un Doğu ve Güney Afrika ülkeleri bağlamında ele aldığı gibi, 1981 tarihli Berg Raporu (1981) piyasaların serbestleşmesini savunurken, başlıca gıda piyasalarında kamu düzenlemelerinin önemine değinmektedir. Bu önem gıda fiyatlarının hem toplumsal hem de ekonomik açıdan hassas bir konu olmasından ileri gelmektedir. Alston ve diğerleri de (1999) az gelişmiş ülkelerdeki ucuz-gıda politikalarının önemine işaret etmektedir.

Timmer (2000) gıda fiyatları istikrarı, iktisadi büyüme, ve gelir dağılımı arasındaki ilişkileri incelemekte ve gıda fiyatlarındaki istikrarın eşitliğe ve fakirliğin azaltılmasına, fakir kesimlerin gıda fiyatlarındaki ani artışlara duyarlılığını azaltarak katkıda bulunduğunu saptamaktadır.

Yurt içi tüketim için üretim ve ihracata yönelik üretim ayrımını Afrika ülkeleri için ele alan Lamb (2000), gıda fiyatlarındaki artışın yurt içi tüketime yönelik tarımsal üretimi artırdığını belirtmekle birlikte, ihracat fiyatlarının görece olarak daha fazla arttığı durumlarda üretimin ihracata yöneldiğini sonucuna ulaşmıştır.⁶

3. İthalat Rejimindeki Mevcut Durum

Türkiye'de 1984'ten itibaren ithalatta başlayan liberalleşme sürecinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Gümrük Birliği'ne (GB) üye olunmuş, söz konusu örgütlerle yapılan anlaşmalar uyarınca gümrük vergilerinin koruma aracı olma özelliği büyük ölçüde azalmıştır.⁷ Diğer taraftan, yine uluslararası kurallar çerçevesinde uygulanabilen ticaret politikası araçlarıyla ithalatta haksız rekabete karşı yerli üretim dalları korunabilmektedir.

1 Ocak 1996 tarihinden itibaren yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı⁸, Kararda yer alan hususlara ilişkin yönetmelik ve tebliğler çıkarmaya, Karar metninde sözü edilen izinleri ve talimatları vermeye, ithalatın her aşamasında gerekli görülecek değişiklikleri yapmaya ve önlemleri almaya, ithal malları fiyatlarının gerektiğinde kontrolünü yapmaya veya yaptırmaya, özel ve zorunlu durumları inceleyip sonuçlandırmaya Dış Ticaret Müsteşarlığı'nı

---

⁶ Lamb (2000), bu çalışma kapsamına doğrudan girmemekle birlikte, oldukça önemli bir analitik çerçeve sunduğu için ilgilenen okuyucular tarafından dikkate alınabilir.

⁷ İthalat rejimi ile ilgili uluslararası anlaşmalar için bakınız Ek D.

⁸ 31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

(DTM) yetkili kılmaktadır. Müsteşarlık ithalat sonucu yerli üreticilerin zarar görüp görmediği veya zarar tehdidiyle karşılaşmış karşılaşmadığı hakkında karar verip önlem alırken;

- İthalatın hacmi (yerli üretime veya tüketime kıyasla önemli bir artış olup olmadığı)
- İthalat fiyatları (aynı mal veya doğrudan rakip malın fiyatında belirgin bir fiyat değişikliği olup olmadığı)
- Üretim, kapasite kullanımı, stoklar, pazar payı, istihdam, kârlar, yatırılan sermayenin geri dönüşü, nakit akışı, yurt içi fiyatlar (fiyat artışlarının engellenmesi veya bastırılması)

gibi faktörleri dikkate almaktadır.⁹

4. Tarım ve Gıda Fiyatları ile İthalat Rejimine İlişkin Öneriler

Tarım ve gıda fiyatlarında yukarı yönlü bir baskı veya eğilim olduğunda İthalat Rejiminde başvurulabilecek önlemler ile ilgili önerilerimiz aşağıda sıralanmaktadır;

- Söz konusu sektörler, nüfusun beslenme ihtiyacını karşılama özelliği, özellikle orta-düşük gelir düzeyine sahip bölgelerde sağladığı istihdam ve gelir olanakları nedeniyle oldukça hassas sektörler durumundadır. Bu nedenle sektörlere yönelik alınmış olan koruma önlemlerinde önemli değişikliklere gitmek konusunda ihtiyatlı olunması gerekmektedir.
- Üreticiyi korumak amacıyla tarım ve gıda ürünleri ithalatında uygulanan gümrük vergileri çoğu zaman mümkün olan en yüksek düzeyde belirlenmektedir. Genel fiyat düzeyinde düşüş sağlama amacıyla söz konusu vergi oranlarında yapılacak bir indirim ucuz ithalata yol açacağından, gerek üreticiler gerekse tüketiciler taleplerini ithal ürünlere kaydırabileceklerdir. Bu gelişme ise kaçınılmaz olarak söz konusu sektörlerdeki istihdamda azalmaya yol açacağından, beraberinde çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları da getirecektir. Gümrük vergi indiriminin yurt içi üretimde ve dolayısıyla istihdamda azalmaya yol açmaması için alınabilecek tedbirlerden en etkinini, yurt içi üreticiye verilecek sübvansiyonlardır. Ancak böyle bir çözüm uygulandığında, vazgeçilen vergi gelirine ilaveten sübvansiyon gideri de ortaya çıktığından, bütçeye yansıyan toplam yük artmış olmaktadır.¹⁰
- Ayrıca, vergi oranlarında ciddi boyutlarda bir indirime gidildiğinde vergi oranlarının tekrar yükseltilmesi, sektörün hassasiyeti nedeniyle kolay olmamaktadır.

⁹ İthalat Rejimi ve politikası için detaylar için bakınız Ek E.

¹⁰ Gümrük vergilerinde indirim olası ekonomik etkileri için bakınız Ek F.

- Bu nedenlerden dolayı, enflasyondaki düşüğe katkı sağlamak amacıyla tarım ve gıda ürünleri ithalatındaki gümrük vergilerinde bir indirimle gidilmesini önermemekteyiz. Bir bakıma, ithalatın maliyeti açısından bakıldığında gümrük vergilerinin yüksekliği 2003 yılında kurlardaki gerilemeyle büyük ölçüde telafi edilmiş olduğundan, bu dönemde belirli ürünlerin ithalatında ortaya çıkan sıkıntıların gümrük vergilerinden ziyade miktar kısıtlamalarından kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz.

- Gerek tarım ve gıda sektörü, gerekse söz konusu ürünlerin ithalatındaki koruma önlemleri ile doğrudan ilgili olan DTM, DPT, Gümrük Müsteşarlığı ve Tarım Bakanlığı gibi kurumlarda sektördeki sorunlu ürünler tespit edildikten sonra, bu ürünlerin ithalatında belirli ülkelerle belirli zaman dilimleri için tarife kontenjanları açılabilir. Böylece sıkıntı olan dönemlerde talebi karşılayabilecek ürünlerin sadece bu dönemlerde ithalatı artırılarak hem fiyatlarda oluşan yukarı yönlü geçici baskının önüne geçilmekte, hem de mevcut sosyal/ekonomik dengede bozulmaya yol açılmamış olmaktadır. Tarife kontenjanı uygulanacak zaman dilimi seçilirken ise konjonktürel (kurban bayramlarında et ve canlı hayvan talebinde yaşanan artışlar gibi), mevsimsel (tarım üretimi yapılan bölgelerde meydana gelen beklenmedik aşırı yağış -sele yol açan- veya kuraklıklar gibi) ve iklimsel (üretim yapılan bölgenin iklimi nedeniyle belli dönemlerde verimde meydana gelen azalma) etkenler göz önünde bulundurulmalıdır.¹¹

- Sınır ticareti ile yapılan ithalatta da, ülke, ürün ve miktar kısıtlamaları bulunduğundan, bu alanda da tarım ürünlerinde meydana gelen ve fiyat baskısı oluşturan geçici sıkıntılara tarife kontenjanı yoluyla rahatlatma imkanı bulunmaktadır.

- Mevcut sosyal/ekonomik dengeyi bozmadan müdahale edilebilecek bir başka alan ise dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalattır. Belirli bir tarihte ihracatı yapılacak ürünlerin hammadresi olarak ithal edilen ürünlerde vergi muafiyeti yoluyla maliyet avantajı sağlanmaktadır. 2003 yılında dahilde işleme rejimi kapsamında ithali taahhüt edilen gıda ve içki ürünleri, bu rejim kapsamında taahhüt edilen toplam ithalatın % 5,8'ini oluşturmuştur. Dahilde işleme rejimi kapsamına giren tarım ürünleri ithalatının bu ürünlere belirli dönemlerde uygulanan tarife kontenjanlarının artırılması da söz konusu dönemlerde ortaya çıkan geçici fiyat baskılarını rahatlatacaktır.

---

¹¹ TEFE ve TÜFE enflasyonlarındaki payları nedeniyle izlenebilecek ürünler için bakınız Ek C.

EKLER

Ek A: Çapraz Korelasyonlar Bazında Tarım, Gıda ve Toplam Tüketici Fiyatları İlişkisi

Ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde çapraz korelasyonlar önemli miktarda ön bilgi sağlayabilmektedir. Bu bölümde, TEFE tarım fiyatları enflasyonu ile gıda fiyatları enflasyonu ve toplam TÜFE enflasyonu arasındaki çapraz korelasyonlar incelenmektedir. Enflasyon değişkenleri aylık yüzde değişim olarak hesaplanmış olup öncelikle mevsimsel etkilerden arındırılmadan kullanılmıştır.

Tablo 1a'nın birinci ve ikinci sütunlarında TEFE tarım fiyatları enflasyonu ile, sırasıyla, TÜFE gıda fiyatları enflasyonu ve toplam TÜFE enflasyonu arasındaki çapraz korelasyonlar verilmiştir. Bu iki sütuna bakıldığında eş zamanlı korelasyonların (gecikme sayısı 0 iken) pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Tarım fiyatları enflasyonu ve gıda fiyatları enflasyonu arasındaki eş zamanlı korelasyon % 80,4 iken tarım fiyatları enflasyonu ile toplam TÜFE enflasyonu arasındaki korelasyon % 61,6 düzeyindedir. Tarım fiyatları enflasyonu ile diğer değişkenler arasındaki pozitif ilişki tarım fiyatlarının birinci gecikmesi ele alındığında da sürmektedir. Ancak, tablonun ilk iki sütununda sunulan korelasyonların geneli ele alındığında, korelasyonların işaretlerinin Türkiye ekonomisi için geçerli bir gözlem olan enflasyonun kendisini besleme sürecini yansıtmadığı da dikkat çekmektedir.

Bu sonuçların sağlamlığını sınamak için üçüncü ve dördüncü sütunlarda sunulan, mevsimsellikten arındırılmış veriler¹² kullanılarak hesaplanmış çapraz korelasyonlar kullanılmıştır. Tablo 1a'nın üçüncü ve dördüncü sütunlarına bakıldığında, tüm çapraz korelasyonların pozitif ve özellikle dördüncü sütundaki korelasyonların hemen hemen tüm gecikmelerde istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Tarım fiyatları enflasyonu ile gıda fiyatları enflasyonu arasındaki eş zamanlı korelasyon % 67,6, tarım fiyatları enflasyonu ile toplam TÜFE enflasyonu arasındaki korelasyon ise % 55,9'dur.

Tablo 1b'de ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren doğrusal tahmin katsayıları verilmiştir. Tablonun 1. sütununda gıda fiyatları enflasyonu tarım fiyatları ile açıklanmaya çalışıldığında, tarım fiyatları enflasyonunun katsayısı 0,7 olarak elde edilmektedir. Sabit terim eklendiğinde ise katsayı değeri 0,6'ya düşmektedir (sütun 2). Aynı tahmin her iki seri mevsimsellikten arındırıldıktan sonra yapıldığında, söz konusu katsayılar

---

¹² Mevsimsellikten arındırmada Tramo/Seats prosedürü kullanılmıştır.

sırasıyla 0,9 (sütun 3) ve 0,6 (sütun 4) olmaktadır. TÜFE enflasyonu tarım fiyatları enflasyonu ile açıklanmaya çalışıldığında ise mevsimsellikten arındırılmamış tarım fiyatları enflasyonunun katsayısının 0,6 (sütun 5) olduğu görülmektedir. Sabit terim denkleme eklendiğinde bu katsayı (sütun 6) 0,3 olmaktadır. Sütun 7 ve 8’de katsayı tahmini, mevsimsellikten arındırılmış veri dizileri arasındaki ilişki için, sırasıyla 0,8 ve 0,3 olarak verilmektedir. Bu tahminlere dayanarak da incelenen değişkenler arasındaki ilişkilerin kuvvetli olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Ancak, Tablo 1b’deki tahminler ele alınan değişkenler arasındaki ilişkiyi belirli ölçüde tanımlıyor olmakla birlikte, sayısal açıdan hassasiyet ve tutarlılık istendiğinde Tablo 1a’daki korelasyonların kullanılması daha uygun olacaktır.

Yukarıda sözü edilen istatistiksel ilişkilerin kuvvetli olması değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetine işaret etmekle birlikte ilişkilerin yönü veya mekanizması hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Bu nedenle, Ek B’de ele alınan değişkenler vektör özgecikmeli modeller çerçevesinde incelenmiştir.

Tablo 1a: Değişkenler Arasındaki Çapraz Korelasyonlar (%)

Gecikme sayısı	Mevsimsellikten Arındırılmamış		Mevsimsellikten Arındırılmış	
	Tarım Fiyatları Enflasyonu ve Gıda Fiyatları Enflasyonu Arasındaki Çapraz Korelasyonlar	Tarım Fiyatları Enflasyonu ve Toplam TÜFE Enflasyonu Arasındaki Çapraz Korelasyonlar	Tarım Fiyatları Enflasyonu ve Gıda Fiyatları Enflasyonu Arasındaki Çapraz Korelasyonlar	Tarım Fiyatları Enflasyonu ve Toplam TÜFE Enflasyonu Arasındaki Çapraz Korelasyonlar
-6	-14,7	11,0	5,4	24,7*
-5	-13,9	9,9	0,4	21,2*
-4	-11,1	9,7	6,0	23,5*
-3	7,3	19,5*	22,1*	33,7*
-2	38,2*	29,7*	46,8*	44,0*
-1	65,4*	51,5*	62,1*	56,1*
0	80,4*	61,6*	67,6*	55,9*
1	53,1*	36,6*	41,6*	43,9*
2	9,1	4,7	19,2*	27,3*
3	-23,5*	-13,4	4,4	15,5
4	-34,4*	-15,1	8,4	20,6*
5	-29,2*	-9,0	14,5	19,2*
6	-12,8	4,7	15,5	16,5

Acıklamalar:

Gecikme sayısı, tarım fiyatları enflasyonunun diğer değişkenlere göre gecikme miktarını göstermektedir. Örneğin, gecikme sayısı +4 iken, tarım fiyatları enflasyonu ile 4 ay sonraki gıda fiyatları (veya toplam TÜFE) enflasyonu arasındaki korelasyona işaret edildiği anlaşılmalıdır. (*) % 95 seviyesinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir. Çapraz korelasyonların standart hataları, n çapraz korelasyonların hesaplanmasında kullanılan gözlem sayısı olmak üzere, $1/\sqrt{n}$ formülü ile elde edilmiştir.

Tablo 1b: Eş Zamanlı Doğrusal Tahmin Katsayıları

	Bağımlı Değişkenler							
	Gıda Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmamış)		Gıda Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmış)		TÜFE Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmamış)		TÜFE Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmış)	
	1	2	3	4	5	6	7	8
Sabit terim		1,536		1,392		2,971		2,598
Tarım Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmamış)	0,736	0,581			0,556	0,255		
Tarım Enflasyonu (Mevsimsellikten arındırılmış)			0,851	0,614			0,788	0,346

Acıklamalar: Bu tabloda gıda fiyatları enflasyonu ve TÜFE enflasyonu tarım fiyatları enflasyonu ile açıklanmaya çalışılmaktadır. 1. sütunda gıda fiyatları enflasyonu tarım fiyatları ile açıklanmaya çalışıldığında, tarım fiyatları enflasyonunun katsayısı 0,7 olarak elde edilmektedir. Sabit terim eklendiğinde ise katsayı değeri 0,6'ya düşmektedir (sütun 2). Aynı tahmin her iki seri mevsimsellikten arındırıldıktan sonra yapıldığında, söz konusu katsayılar sırasıyla 0,9 (sütun 3) ve 0,6 (sütun 4) olmaktadır. TÜFE enflasyonu tarım fiyatları enflasyonu ile açıklanmaya çalışıldığında ise mevsimsellikten arındırılmamış tarım fiyatları enflasyonunun katsayısının 0,6 olduğu görülmektedir (sütun 5). Sabit terim denkleme eklendiğinde bu katsayı 0,3 olmaktadır (sütun 6). Sütun 7 ve 8'de katsayı tahmini, mevsimsellikten arındırılmış veri dizileri arasındaki ilişki için, sırasıyla 0,8 ve 0,3 olarak verilmektedir. Burada sunulan sayısal tahminler, modellerin basitliğinden dolayı dikkatle ele alınmalı ve sayısal hassasiyetin tercih edilmesi durumunda Tablo 1a'da sunulan korelasyon tahminleri baz alınmalıdır.

Ek B: Tarım ve Gıda Fiyatlarının Vektör Özgecikmeli Modelleri

Bu ekte, tarım ve gıda fiyatları enflasyonu, döviz kuru ve toplam TÜFE enflasyonu ilişkisini ortaya koyan vektör özgecikmeli modeller (vector auto-regressions) ve bu modeller kullanılarak elde edilen sonuçlar sunulmaktadır. İncelemeye TCMB resmi kur sepetinin¹³ önceki aya göre değer kaybı, TEFE tarım fiyatlarının aylık enflasyon oranı, TÜFE gıda fiyatlarının aylık enflasyon oranı, ve TÜFE gıda dışı fiyatlarının aylık enflasyon oranı dahil edilmiştir. Veri kümesi aylık sıklıkta olup, mevsimsel etkileri yansıtmak amacıyla Ocak'tan Kasım'a kadar olan ayları gösteren kukla değişkenler ve tarım performansının önemli bir göstergesi olan tek yıl – çift yıl olgusunu yansıtmak için ele alınan ayın tek veya çift bir yıla ait olduğunu belirten bir kukla değişken kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

İncelemede kullanılan tüm modellerde en uygun gecikme sayısı 1 ay olarak saptanmıştır. İncelemenin ilk baz modelinde değişkenler TEFE tarım fiyatları enflasyonu, TÜFE gıda fiyatları enflasyonu ve TÜFE enflasyonu olarak sıralanmış, ayları gösteren kukla değişkenler ile 2001 mali krizini yansıtan bir kukla değişken dışsal değişken olarak kullanılmıştır. Bu modelde tarım fiyatları enflasyonuna verilen bir standart sapmalık şokun gıda fiyatları enflasyonunu istatistiksel açıdan anlamlı ve artırıcı yönde etkilediği gözlenmiştir. Benzer biçimde gıda fiyatları enflasyonu TÜFE enflasyonunu anlamlı ve artırıcı yönde etkilemektedir.

İlk baz modelde kullanılan gıda fiyatları enflasyonu halihazırda TÜFE enflasyonunu oluşturan öğelerden biri olduğundan, elde edilen pozitif ilişkinin aritmetik bir rastlantı olup olmadığını sınamak amacıyla ikinci bir baz model oluşturulmuş ve bu modelde değişkenler tarım fiyatları enflasyonu, gıda fiyatları enflasyonu, TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu sırası korunarak kullanılmıştır. İkinci baz modelin sonuçlarına göre tarım fiyatları gıda fiyatlarını artırıcı yönde etkilemekte ancak gıda fiyatları enflasyonunun TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Birinci ve ikinci baz modellerden elde edilen sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, gıda fiyatları enflasyonunun genel TÜFE enflasyonuna etkisinin yalnızca onun bir alt kalemi olmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir.

---

¹³ TCMB resmi kur sepeti 1 ABD doları ve 0,77 euro'dan oluşmaktadır. (Euro'nun resmi kullanımından önceki dönem için 1 ABD doları ve 1,5 Alman markı kullanılmıştır.)

Kur ve fiyatlar arasındaki geçişme ve tek yıl – çift yıl olgularını modellere yansıtılabilmek için, ilk iki baz modelin aşağıdaki varyantlarının kombinasyonları ayrıca denenmiştir:

- i. Kurdaki aylık değer kaybı, vektör özgecikmeli modele iki farklı biçimde dahil edilmiştir.
  - a. Kurdaki değer kaybı her iki baz modelde içsel değişken olarak sıralamanın başına yerleştirilmiş, veya
  - b. Değer kaybı dışsal kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.
- ii. Tek yıl – çift yıl kukla değişkeni her iki modele dışsal kontrol değişkeni olarak eklenmiştir.

Yukarıda listelenen tüm kombinasyonlara göre modeller yeniden tahmin edildiğinde baz modellerin yukarıda dile getirilen bulgularında değişiklik olmadığı görülmüştür. Ek olarak, kurdaki değer kaybının tarım fiyatları, gıda fiyatları, gıda dışı fiyatlar ve toplam TÜFE enflasyonunu artırdığına işaret eden istatistiksel açıdan anlamlı bulgular elde edilmiştir.

Grafik 1 ve Grafik 2’de sırasıyla, birinci ve ikinci baz modellere yukarıda listelenen tüm değişikliklerin uygulanmasıyla elde edilen en geniş kapsamlı modellerden elde edilen etki - tepki fonksiyonları sunulmuştur. Diğer modellerin bulguları, bu bulguların modeller arasında değişkenlik göstermemesine dayanılarak, ayrıca rapor edilmemiştir. Grafiklerdeki her bir panelde etkileyen değişkene verilen bir standart sapmalılık şokun etkilenen değişkene nasıl yansıdığı gösterilmektedir. Merkezi çizgi etki - tepki fonksiyonunu gösterirken, bu çizgiyi çevreleyen alt ve üst çizgiler % 95 güven aralığını yansıtmaktadır. Grafik 1 ve Grafik 2’ye dayanılarak incelemenin bulguları şöyle özetlenebilir:

- I. Kurdaki değer kaybı, tarım fiyatlarını, gıda fiyatlarını, gıda dışı fiyatları ve toplam TÜFE’yi pozitif yönde etkilemektedir.
- II. Tarım fiyatları gıda fiyatlarını artırıcı etki yapmaktadır ancak gıda dışı fiyatlara olan etkisi yalnızca şoku izleyen iki ayda istatistiksel açıdan anlamlıdır.
- III. Gıda fiyatları enflasyonu TÜFE enflasyonunu belirgin şekilde artırmakla birlikte gıda dışı fiyatların enflasyonunu sadece şoku izleyen ilk ayda etkilemektedir.

IV. Tarım fiyatları enflasyonu gıda fiyatları enflasyonundan pozitif yönde etkilenirken, toplam TÜFE enflasyonundan veya gıda dışı fiyatlar enflasyonundan etkilenmemektedir.

Grafik 1 ve Grafik 2’de sunulan sonuçlar Tablo 2’de sayısal olarak özetlenmiştir. Tablonun okunmasını kolaylaştırmak için, vektör özgecikmeli modellerin doğrusal olmasına dayanılarak, tepkiler etkileyen değişkene verilen % 10’luk şoklara göre ifade edilmektedir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, kurdaki % 10’luk değer kaybının gıda fiyatlarına yansımaları, değer kaybını izleyen 2-6. aylarda sırasıyla % 1,4, % 1,3, % 1,1, % 0,9 ve % 0,7’lik artışlar şeklinde olmaktadır. Kurdaki % 10’luk değer kaybının tarım fiyatlarına yansımaları ise 3-6. aylarda % 1,2, % 1,2, % 1,0 ve % 0,8 oranındadır.

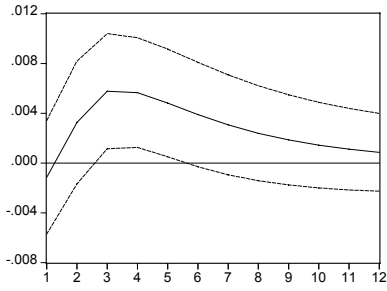
Tarım fiyatları enflasyonundaki % 10’luk bir şok, gıda fiyatlarına şoku izleyen ilk üç ayda sırasıyla % 2,2, % 1,3 ve % 0,7 oranında yansımaktadır. Sonuçların tam listesi Tablo 2’de ve açıklamalarında ayrıca görülebilir.

Tablo 2’de şokları izleyen her bir ay için ifade edilen etkiler, Tablo 3’te şokları izleyen ilk altı ay için birikimli olarak sunulmaktadır. Tablo 3’e bakılarak, TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10’luk bir şoku izleyen altıncı ayın sonu itibarıyla TÜFE gıda fiyatları enflasyonunun % 5,1 oranında artacağı söylenebilmektedir. Aynı sürenin sonunda TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu % 1,9 oranında artmaktadır. TEFE tarım fiyatları enflasyonu, TÜFE gıda fiyatları enflasyonuna altı ayda birikimli olarak % 6,1’lik bir tepki vermektedir. Toplam TÜFE enflasyonu ise % 10’luk bir TEFE tarım fiyatları enflasyonu şokundan altı ayda birikimli olarak % 2,6 oranında etkilenmektedir.

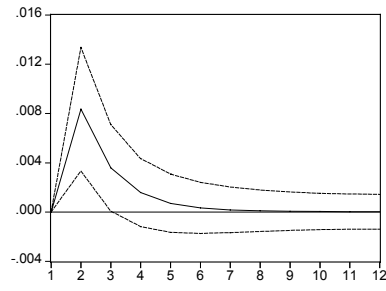
Grafik 1, Grafik 2, Tablo 2 ve Tablo 3’te sunulan sonuçlar tarım fiyatları üzerindeki olası artırıcı unsurların, gıda fiyatları enflasyonu ve toplam tüketici fiyatları enflasyonunu istenmeyen biçimde etkileyeceğini ortaya koyar mahiyettedir.

Grafik 1: Etki-Tepki Fonksiyonları

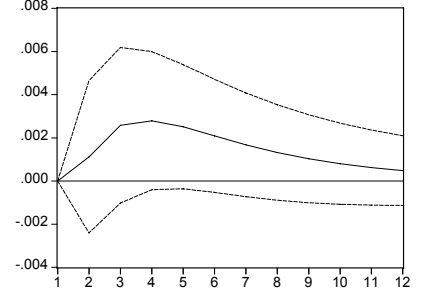
1. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

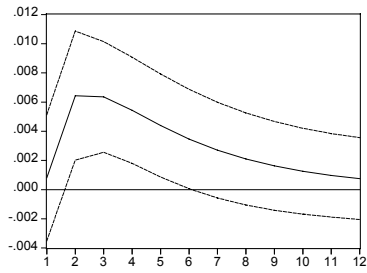
2. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

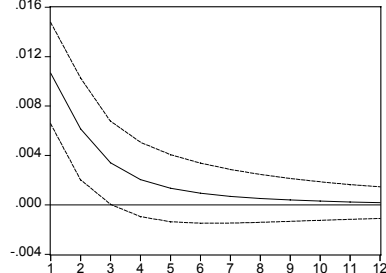
3. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Enflasyonuna Tepkisi

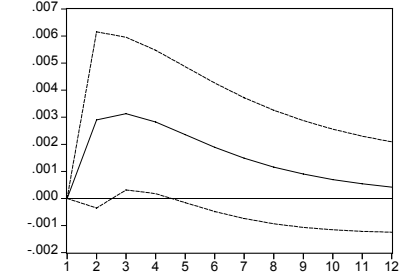
4. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

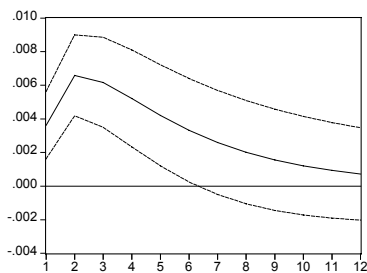
5. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

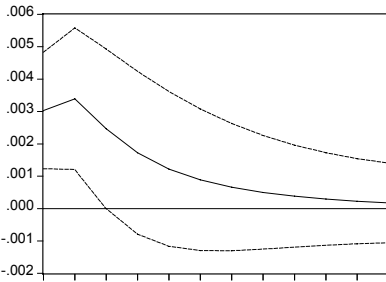
6. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Enflasyonuna Tepkisi

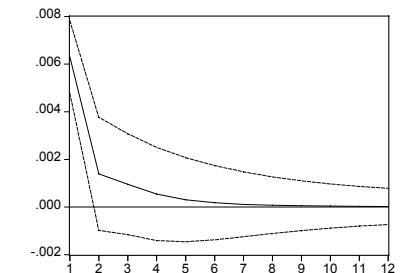
7. TÜFE Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

8. TÜFE Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

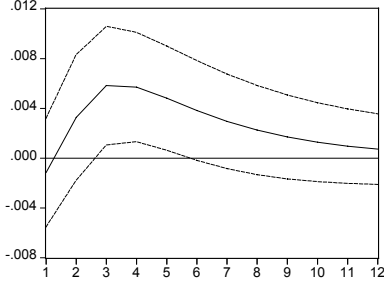
9. TÜFE Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

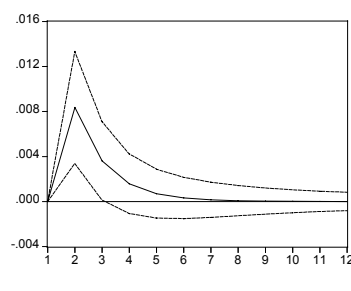
Not: Merkezi çizgi etki - tepki fonksiyonunu, bunu çevreleyen çizgiler ise % 95 güven aralığını göstermektedir.

Grafik 2: Etki-Tepki Fonksiyonları

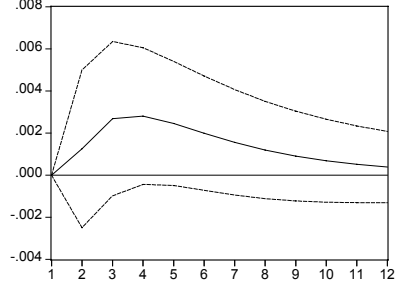
1. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

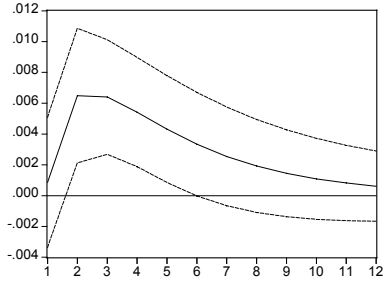
2. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

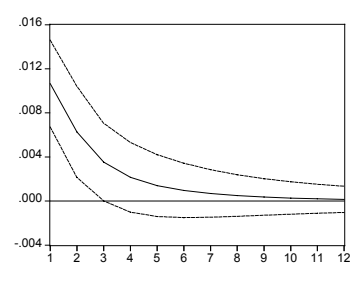
3. TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

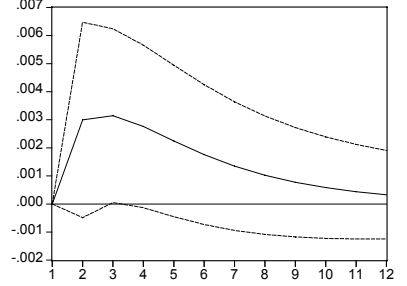
4. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

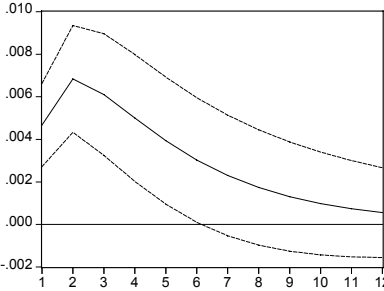
5. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

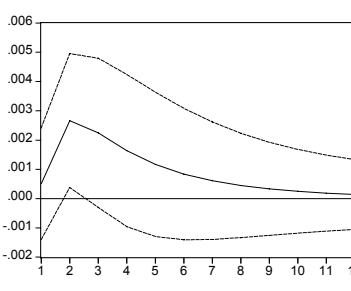
6. TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

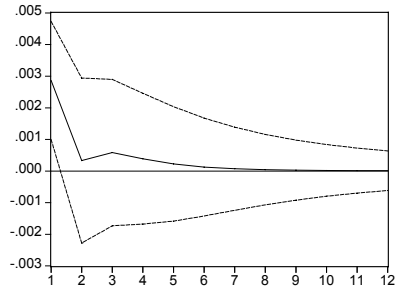
7. TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi

8. TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

9. TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi

Not: Merkezi çizgi etki - tepki fonksiyonunu, bunu çevreleyen çizgiler ise % 95 güven aralığını göstermektedir.

Tablo 2: Etkileyen değişkenin % 10'luk değişimine etkilenen değişkenin 1-6. aylarda verdiği aylık tepkiler, (%)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ay	TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	Toplam TÜFE Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi	TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi
1	2,189* (5,425)	0,105 (0,549)	0,000 (0,000)	1,203* (3,088)	0,623* (3,408)	-0,241 (-0,518)	0,182 (0,420)	0,984* (4,469)
2	1,288* (2,981)	0,548* (2,265)	3,517* (3,380)	0,140 (0,255)	0,697* (3,185)	0,690 (1,312)	1,367* (2,872)	1,440* (5,246)
3	0,727* (2,074)	0,462 (1,725)	1,522* (2,125)	0,245 (0,518)	0,506* (2,076)	1,228* (2,500)	1,348* (3,247)	1,285* (4,108)
4	0,442 (1,420)	0,337 (1,264)	0,668 (1,213)	0,164 (0,393)	0,354 (1,414)	1,203* (2,678)	1,143* (2,901)	1,054* (3,195)
5	0,288 (1,044)	0,240 (0,964)	0,295 (0,642)	0,094 (0,260)	0,251 (1,053)	1,016* (2,421)	0,909* (2,398)	0,829* (2,481)
6	0,198 (0,816)	0,173 (0,768)	0,135 (0,347)	0,053 (0,171)	0,183 (0,837)	0,807* (2,061)	0,703* (1,930)	0,637* (1,928)

Açıklamalar:

1. Grafik 1 ve Grafik 2'de sunulan etki-tepki fonksiyonları bu tabloda 1-6. aylar için sayısal olarak sunulmuştur.
2. Tablodaki sayısal sunum etkileyen değişkene verilen % 10'luk bir şokun doğuracağı tepkileri (%) verecek biçimde tasarlanmıştır.
3. Parantez içindeki sayılar t-istatistiklerini göstermekte olup, (*) % 95 seviyesinde istatistiksel anlamlılığa işaret etmektedir.
4. 1-3 açıklamalarının ışığında Tablo 2'deki istatistiksel açıdan anlamlı olan bulgular şöyle özetlenebilir.
Sütun 1: TEFE tarım fiyatları enflasyonuna verilen % 10'luk bir şok TÜFE gıda fiyatları enflasyonunu 1, 2 ve 3. aylarda sırasıyla % 2,2, % 1,3 ve % 0,7 oranlarında artırmaktadır.
Sütun 2: TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artış TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonunu 2. ayda ve % 0,5 oranında artırmaktadır.
Sütun 3: TÜFE gıda fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artış, TEFE tarım fiyatlarına 2. ve 3. aylarda % 3,5 ve % 1,5 oranlarında yansımaktadır.
Sütun 4: TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu, TÜFE gıda fiyatları enflasyonuna verilen % 10'luk bir artışı izleyen ilk ayda % 1,2 oranında artmaktadır.
Sütun 5: Toplam TÜFE enflasyonu, TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artışı izleyen üç ayda % 0,6, % 0,7 ve % 0,5 oranında artmaktadır.
Sütun 6: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybı TEFE tarım fiyatları enflasyonunu değer kaybını izleyen 3., 4., 5. ve 6. aylarda % 1,2, % 1,2, % 1,0 ve % 0,8 oranında artırmaktadır.
Sütun 7: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybı, TÜFE gıda fiyatlarını 2, 3, 4, 5 ve 6 ay sonra sırasıyla % 1,4, % 1,3, % 1,1, % 0,9 ve % 0,7 oranında artırmaktadır.
Sütun 8: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybını izleyen ilk altı ayda, TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu % 1,0, % 1,4, % 1,3, % 1,1, % 0,8 ve % 0,6 oranında artmaktadır.

Tablo 3: Etkileyen değişkenin % 10'luk değişimine etkilenen değişkenin 1-6. aylarda verdiği birikimli tepkiler, (%)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ay	TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	Toplam TÜFE Enflasyonunun TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonuna Tepkisi	TEFE Tarım Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi	TÜFE Gıda Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi	TÜFE Gıda Dışı Fiyatları Enflasyonunun Kurdaki Değer Kaybına Tepkisi
1	2,189* (5,349)	0,105 (0,501)	0,000 (0,000)	1,203* (2,967)	0,623* (3,162)	-0,241 (-0,510)	0,182 (0,393)	0,984* (4,534)
2	3,477* (5,144)	0,653 (1,718)	3,517* (3,526)	1,343 (1,727)	1,320* (3,700)	0,450 (0,529)	1,549* (2,092)	2,424* (5,607)
3	4,204* (4,403)	1,114 (1,866)	5,040* (3,251)	1,588 (1,381)	1,827* (3,219)	1,677 (1,358)	2,897* (2,783)	3,709* (5,306)
4	4,646* (3,850)	1,451 (1,760)	5,708* (2,905)	1,752 (1,171)	2,181* (2,737)	2,881 (1,817)	4,039* (3,013)	4,763* (4,857)
5	4,934* (3,452)	1,692 (1,624)	6,003* (2,619)	1,847 (1,023)	2,432* (2,379)	3,897* (2,044)	4,949* (3,014)	5,591* (4,437)
6	5,133* (3,160)	1,864 (1,507)	6,138* (2,397)	1,900 (0,918)	2,615* (2,123)	4,704* (2,129)	5,652* (2,908)	6,229* (4,071)

Açıklamalar:

1. Grafik 1 ve Grafik 2'de sunulan etki-tepki fonksiyonları bu tabloda 1-6. aylar için sayısal olarak sunulmuştur.
2. Tablodaki sayısal sunum etkileyen değişkene verilen % 10'luk bir şokun doğuracağı tepkileri (%) verecek biçimde tasarlanmıştır.
3. Parantez içindeki sayılar t-istatistiklerini göstermekte olup, (*) % 95 seviyesinde istatistiksel anlamlılığa işaret etmektedir.
4. 1-3 açıklamalarının ışığında Tablo 3'teki 6 ayın sonunda görülen birikimli etkiler şöyle özetlenebilir:
Sütun 1: TEFE tarım fiyatları enflasyonuna verilen % 10'luk bir şoku izleyen 6 aylık dönemin sonunda TÜFE gıda fiyatları enflasyonu % 5,1 oranında artmaktadır.
Sütun 2: TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artış TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonunu 6 ayın sonunda % 1,9 oranında artırmaktadır.
Sütun 3: TÜFE gıda fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artış, TEFE tarım fiyatlarına 6 ayın sonunda % 6,1 oranında yansımaktadır.
Sütun 4: TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu, TÜFE gıda fiyatları enflasyonuna verilen % 10'luk bir artışı izleyen 6 aylık dönemin sonunda % 1,9 oranında artmaktadır.
Sütun 5: Toplam TÜFE enflasyonu, TEFE tarım fiyatları enflasyonundaki % 10'luk bir artışı izleyen 6 aylık dönemin sonunda % 2,6 oranında artmaktadır.
Sütun 6: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybı TEFE tarım fiyatları enflasyonunu değer kaybını izleyen 6 ayın sonunda % 4,7 oranında artırmaktadır.
Sütun 7: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybı, TÜFE gıda fiyatlarını değer kaybını izleyen 6. ayın sonunda % 5,7 oranında artırmaktadır.
Sütun 8: Kurdaki % 10'luk bir değer kaybını izleyen ilk üç ayda, TÜFE gıda dışı fiyatları enflasyonu % 6,2 oranında artırmaktadır.

Ek C: Tarım ve Gıda Ürünleri Enflasyonunun Seyri

Bu ekte seçilmiş TÜFE ve TEFE kalemlerini 1994-2003 dönemi için tanımlayan istatistikler sunulmakta ve bu kalemlerin genel fiyat endeksleri içindeki ağırlıkları değerlendirilmektedir.¹⁴ Bu değerlendirmenin amacı tarihsel veriler ışığında en yüksek enflasyon oranına ve enflasyon değişkenliğine sahip kalemleri işaret etmektir. Söz konusu tanımlayıcı istatistikler Tablo 4'te 1994-2003 ve 2001-2003 dönemleri için verilmiştir. Öncelikle dikkate alınan her bir kalem için aylık enflasyon oranları mevsimsellikten arındırılmamış veriler kullanılarak hesaplanmış ve her enflasyon dizisi için üç temel istatistiksel ölçü rapor edilmiştir. Bu ölçüler basit ortalama, standart sapma ve trend katsayısıdır. Trend katsayısı, her bir enflasyon dizisi sabit terim ve zaman değişkenleriyle tahmin edilerek, zaman değişkeninin katsayısı olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4'te seçilmiş TÜFE alt kalemleri için verilen istatistiklere 1994-2003 dönemi ortalama enflasyonu baz alınarak bakıldığında, en yüksek ortalama enflasyona sahip on kalemin sırasıyla taze sebzeler, taze meyveler, alkollü içecekler, yumru bitkiler, yumurta, şeker, çay, reçel-balçikolata-şekerleme, ekmek ve sıvı yağlar olduğu görülmektedir. Bu kalemlerin ortalama enflasyon oranları incelenen dönem için % 4,3 ile 6,3 arasında değişmekte olup toplam TÜFE enflasyonu ve toplam gıda ürünleri enflasyonu oranlarından yüksektir. Et ve et ürünlerinin ortalama enflasyonları genel TÜFE enflasyonu ile benzer davranış göstermiş fakat her ikisi de toplam gıda ürünleri ortalama enflasyon oranından yüksek gerçekleşmiştir. Aynı gözlemler bazı istisnalar dışında 2001-2003 dönemi için hesaplanan ortalama enflasyon oranları için de geçerlidir. En yüksek ortalama enflasyona sahip ürünlerin enflasyon oranlarının standart sapmalarına bakıldığında, yüksek enflasyona sahip ürünlerin daha değişken enflasyon oranlarına sahip olduğu da Tablo 4'te gözlenebilmektedir. Trend katsayıları listelenen kalemlerin enflasyon oranlarının hemen hemen tümünün 2001 sonrasındaki düşüş eğilimini ortaya koymaktadır. Tablo 4'ten çıkarılabilecek genel bir sonuç standart sapmaların ortalamalara oranının oldukça büyük olduğudur; diğer bir deyişle, dikkate alınan tüm kalemlerde dikkate değer ölçüde değişkenlik söz konusudur.

TEFE alt kalemleri incelendiğinde ise balıkçılık ve ormancılık sektörleri ortalama enflasyon oranlarının toplam TEFE enflasyonu ortalamasından ve tarım sektörü ortalama enflasyonundan yüksek olduğu görülmektedir. Gıda ürünleri ve içecek üretiminde kamu sektörü ortalama enflasyon oranı özel sektör ortalama oranından daha yüksektir. Tarım sektörü ortalama

---

¹⁴ Veriler TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

enflasyonu toplam TEFE enflasyonu ortalamasından düşük, özel sektör ortalama TEFE enflasyonu ve özel imalat sanayii ortalama TEFE enflasyonundan yüksektir.¹⁵

Hem TÜFE hem de TEFE kalemlerinin, tarihsel veriler ışığında, yukarıda sunulan incelemesi tarım ve gıda üretimi sektörlerinin enflasyona katkılarının dikkate değer olduğuna işaret etmektedir. Belli başlı gıda kalemlerinin TÜFE içindeki ağırlıkları incelendiğinde sırasıyla et, ekmek, süt ve süt ürünleri, taze sebzeler, taze meyveler, tahıl ve tahıl ürünleri ile sıvı yağların en yüksek ağırlığa sahip kalemler olduğu, TEFE gıda imalatı alt kalemi incelendiğinde ise et ve et ürünleri, şeker, ekmek ve yağların önemli kalemler olduğu görülmektedir. TEFE tarım sektörü alt kalemlerine bakıldığında ise buğday, süt, fındık, domates, et tavuğu, limon, kuru soğan, deniz balıkları ve yumurtanın enflasyon dinamiklerini belirleyecek ölçüde yüksek paya sahip olduğu not edilebilir.

Tablo 4’le ilgili yukarıda sunulan yorumlar ve yukarıda sözü edilen alt kalemlerin fiyat endeksleri içindeki payları dikkate alındığında, 1994-2003 döneminde enflasyon oranlarının yüksek olmasına ek olarak fiyat değişkenliğinin de yüksek olduğu ve endeksler içinde yüksek paya sahip kalemlerle ilgili fiyat değişikliklerinin tarım kaynaklı enflasyon sürecine asıl katkıyı yaptığı söylenebilir. Tarım ve gıda fiyatlarındaki yüksek değişkenlik tarımsal konjonktürün fiyatları ve genel enflasyon sürecini doğrudan etkileme gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçların ışığında, tarımsal konjonktürün ve buna bağlı arzın yönetimindeki başarının enflasyonu düşürme ve fiyat istikrarını sağlama hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Tarım ve gıda fiyatları ilişkisini inceleyen vektör özgecikmeli modeller Ek B’de görülebilir.

---

¹⁵ TCMB Araştırma Genel Müdürlüğünde 1999 yılında yapılmış olan “TEFE ve TÜFE Endeksleri ile Alt Kalemlerindeki Mevsimsel Hareketlerin İncelenmesi” çalışmasında, TEFE genel endeksinde yıl içinde gözlenen dalgalanmaların en çok tarım fiyatlarından kaynaklandığını, TÜFE’de ise yıl içinde en yüksek dalgalanmaların giyim eşyası fiyatları ve gıda fiyatlarında gözlemlendiği tespit edilmiştir. TÜFE’de yer alan gıda fiyatları tarım fiyatlarına benzer hareket etmekte ancak, gıda fiyatlarında bahar ve yaz aylarında gözlenen yavaşlama tarım fiyatlarına kıyasla daha düşük düzeyde kalmaktadır.

Tablo 4: Seçilmiş TÜFE ve TEFE Kalemleri için Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama		Standart Sapma		Trend	
	1994-2003	2001-2003	1994-2003	2001-2003	1994-2003	2001-2003
SEÇİLMİŞ TÜFE KALEMLERİNDE AYLIK ENFLASYON						
Taze Sebzeler	6,25	5,45	20,58	23,16	-0,04	-0,08
Taze Meyveler	5,17	4,22	13,62	14,28	-0,05	-0,14
Alkollü İçecekler	4,87	3,66	8,34	3,90	-0,04	-0,08
Yumru Bitkiler	4,83	4,68	14,13	17,80	-0,02	-0,02
Yumurta	4,65	2,51	12,05	9,96	-0,06	-0,27
Şeker	4,55	4,04	7,25	6,40	-0,04	-0,23
Çay	4,42	2,42	8,42	3,45	-0,05	-0,04
Reçel, bal, çikolata ve şekerleme	4,36	3,13	2,96	2,42	-0,04	-0,14
Ekmek	4,35	2,90	5,08	4,15	-0,04	-0,14
Sıvı Yağlar	4,35	3,56	6,51	8,46	-0,05	-0,29
Et Ürünleri	4,32	2,69	2,80	1,49	-0,04	-0,01
TÜFE	4,28	2,75	2,71	2,12	-0,04	-0,12
Et	4,26	3,02	3,63	2,34	-0,04	0,02
GIDA (Toplam)	4,24	2,88	4,17	4,22	-0,04	-0,12
Balık	4,24	2,22	7,44	6,33	-0,06	-0,17
Tahıl ve Tahıl Ürünleri	4,22	2,86	3,79	3,65	-0,04	-0,16
Kahve ve Kakao	4,22	2,17	7,52	2,98	-0,08	-0,17
Kuru Sebzeler	4,16	1,61	4,90	4,53	-0,06	-0,24
Margarin (Katı Yağlar)	4,13	2,03	4,61	3,98	-0,06	-0,18
Alkolsüz İçecekler	4,12	2,66	4,07	3,96	-0,04	-0,21
Kuru Meyveler	4,08	2,13	3,28	2,33	-0,05	-0,14
Tuz, Baharat, Salça ve gıda ürünleri	4,04	2,30	2,88	1,27	-0,05	-0,08
Süt ve Süt Ürünleri	4,00	2,23	3,71	1,75	-0,04	-0,06
Sebze Konserveler	3,94	2,34	3,31	2,53	-0,03	-0,07
Su	3,69	2,10	4,10	3,20	-0,05	-0,20

SEÇİLMİŞ TEFE KALEMLERİNDE AYLIK ENFLASYON						
Tütün Ürünleri	5,03	3,90	11,83	5,76	2,25	1,00
Balıkçılık	4,72	3,43	12,96	11,83	0,07	-0,06
İmalat Sanayii (Devlet)	4,54	3,22	6,78	4,51	0,12	0,02
TEFE (Devlet)	4,44	3,12	5,94	4,22	-0,04	-0,22
Ormancılık	4,37	3,41	9,08	6,02	0,05	-0,03
Gıda Ürünleri ve İçecek (Devlet)	4,32	3,36	4,63	4,59	0,83	0,82
Gıda Ürünleri ve İçecek (Toplam)	4,19	3,00	3,53	3,09	0,98	0,99
İmalat Sanayii (Toplam)	4,18	3,02	3,91	3,43	1,18	1,10
Gıda Ürünleri ve İçecek (Özel)	4,16	2,94	3,55	3,05	0,53	0,42
Tarım	4,16	2,89	4,76	5,13	1,03	1,04
TEFE (Toplam)	4,15	2,95	3,31	3,03	1,07	1,02
Tarım (Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık)	4,15	2,90	4,60	4,92	0,72	0,86
TEFE (Özel)	4,07	2,90	2,96	2,86	0,34	0,51
İmalat Sanayii (Özel)	4,07	2,93	3,24	3,08	0,41	0,63

Ek D: İthalat Rejimi ile ilgili Uluslararası Anlaşmalar

Türkiye’de ithalat politikasının genel çerçevesini 1995 yılında Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması’nın (GATT) yerine kurulan ve aynı yıl üyesi olduğumuz Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) taahhütleri, 1996 yılında Avrupa Birliği (AB) ile varılan Gümrük Birliği (GB) anlaşması ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) belirlemektedir.¹⁶

DTÖ anlaşması genel olarak ithalatta yapılacak tarife ve tarife dışı uygulamaların sınırlarını belirlemektedir. Anlaşma uyarınca Türkiye tarım ve sanayi ürünlerinde tarife indirimi taahhüdünde bulunmuştur. Bu doğrultuda sanayi ürünlerinde 2000 yılına kadar % 30, tarım ürünlerinde ise 2004 yılına kadar % 24 oranında tarife indirimine gidilmiştir.

GB anlaşması ise yalnızca sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi paylarını kapsamaktadır. Bu çerçevede Türkiye AB’den yapılan sanayi ürünleri ithalatındaki gümrük vergileri ve Toplu Konut Fonunu kaldırmış, üçüncü ülkelere ise Ortak Gümrük Tarifelerini (OGT) uygulamaya başlamıştır. Bu anlaşmayla birlikte, işlenmiş tarım ürünlerinde AB sistemi üstlenilmiş, bu ürünlerin ithalatında tarım payı bütün ülkelerden (AB dahil) alınırken, sanayi payı AB’ye sıfırlanıp üçüncü ülkelere alınmaya başlanmıştır. AB’nin tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uyguladığı miktar kısıtlamaları ve gözetim önlemleri de aynı şekilde üstlenilmiştir.

GB’nin bir sonucu olarak Türkiye birçok ülkeyle STA imzalamış ve bu anlaşmalar kapsamındaki ürünler için tarife düzenlemeleri ve kontenjanları belirlemiştir.

---

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Ek E: İthalat Rejimi ve Politikası

İthalat Rejimi, ülkemizde ithal edilecek malların tabi olacakları politikaları ve bunların uygulama esaslarını belirleyen temel mevzuattır. Rejim, bu konudaki Kararnameler, Yönetmelikler ve Tebliğlerden oluşur. Kararın eki olan listelerde¹⁷ ise gümrük vergisi oranları gösterilmektedir. Ülkemizde sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payında gereksinim duyulan koruma önlemleri GB, tarım ürünlerinde gereksinim duyulan koruma önlemleri (işlenmiş tarım ürünleri hariç) ise DTÖ anlaşması çerçevesinde belirlenmektedir.

İthalat Rejiminde sanayi ve tarım sektörüne yönelik 2004 yılı için alınan kararlar aşağıdaki gibi özetlenebilir;¹⁸

- Sanayi ve tarım ürünlerinin gümrük vergilerinde indirimde gidilmiştir.
- Gümrük vergisi askıya alınacak ürünler için ayrı bir liste çıkarılmıştır.¹⁹
- DTÖ'ye üyeliğimizin başladığı 1995 yılından 2004 yılına kadar % 24 düşürülmesi taahhüdünde bulunulan tarım ürünleri gümrük vergilerinin, bu taahhüde yönelik olan son indirimi % 2,4 oranında gerçekleştirilmiştir.
- Bazı tarım ürünlerinin vergileri ise DTÖ taahhütleri seviyesine yükseltilmiştir.
- Bazı sanayi ürünleri ithalatında alınan gümrük vergileri sıfırlanmıştır.

GB öncesinde sanayi ürünleri için Türkiye'nin uyguladığı gümrük vergileri 1995 yılında AB ülkelerine karşı ortalama % 9, üçüncü ülkelere karşı % 14,3 iken, GB ile birlikte 1996'da bu oran AB için sıfır, üçüncü ülkeler için %5,8 olmuştur. 2003 yılında ise üçüncü ülkeler için gümrük vergileri % 4,4 olmuştur.²⁰ Üçüncü ülkelere yapılacak ithalattaki söz konusu gümrük vergileri DTÖ yükümlülükleri ve sanayinin ihtiyacı doğrultusunda belirlenmektedir.

Diğer taraftan, sanayinin hammadde ihtiyacının ucuz yoldan teminine yönelik olarak tarife kontenjanları açılmaktadır.²¹ Bu gruptaki ürünler daha çok tekstil sektöründe kullanılan bazı hammaddeleri ile demir-çelik yassı mamullerini içermektedir.

¹⁷ DTM tarafından yayımlanan söz konusu listelerden I Sayılı Liste tarım, II Sayılı Liste sanayi, III Sayılı Liste işlenmiş tarım, IV Sayılı Liste balıkçılık, V Sayılı Liste ise askıya alma uygulamasındaki ürünleri kapsamaktadır.

¹⁸ 31.12.2003 tarih ve 25333 sayılı 1. Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁹ Askıya alma uygulaması, AB bölgesi içinde üretilmeyen fakat imalat sanayinde girdi olarak kullanılan bazı maddelerde gümrük vergilerinin askıya alınması, yani sıfırlanması veya indirimde gidilmesi yoluyla maliyetinin düşürülmesi, böylece sanayicinin rekabet gücünün korunması anlamına gelmektedir.

²⁰ Sönmez (2003).

²¹ Tarife kontenjanı, bir ürünün ithalatında uygulanmakta olan gümrük vergisi oranlarında belirli bir miktar veya değer için indirim yapılması veya muafiyet sağlanmasını ifade etmektedir. Bu uygulama, ülke ekonomisinin ihtiyacı olan girdilerin/ürünlerin yıllık veya dönemsel ithal şartlarının kolaylaştırılarak ithalinin yapılmasını temine yöneliktir. Belirlenen kontenjanlar bu konuda anlaşma yapılan ülke/ülkeler menşeli mallar için geçerlidir. Kontenjan konusu malların diğer ülkelerden ithal edilmesi veya kontenjanın aşılması durumunda ise genel hükümler geçerli olur.

GB kapsamına girmeyen (işlenmemiş) tarım ürünlerine konulan gümrük vergileri listelerde 1-24 arası fasıllarda yer alan ürünlerdir. Bu ürünlerin büyük bir bölümü için yüksek vergi oranları belirlenmiştir. 2003 yılında tarım ürünleri için uygulanan ortalama koruma oranları AB ve EFTA için % 54,4, üçüncü ülkeler içinse % 55,4'tür.²² Alt kalemlere göre bakıldığında, gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonları yurt içi üretimi iç piyasa ihtiyacını karşılayacak seviyede ve ihraç potansiyeli olan ürünlerde DTÖ tarife taahhütlerinin en üst seviyesinde uygulanırken, hammadde niteliğinde olan veya yurt içi üretimi iç talebi karşılayamayan ürünlerde ise tarife taahhütlerinin altında uygulanmaktadır. Gümrük vergi oranları belirlenirken iç piyasada oluşturabileceği fiyat artırıcı etkisi göz önünde bulundurulurken, sektörün hem istihdam, hem de ekonomik ve sosyal dengeler açısından korunmasına özen gösterilmektedir.

Tarım ürünlerindeki tarife kontenjanları, mevsim ve iklim şartlarına büyük ölçüde bağımlı bulunan tarımsal üretimin miktar ve kalite olarak yetersiz kaldığı durumlarda açılmaktadır. Gümrük vergisi indirimine kıyasla, ithalatın miktarında ve yönlendirilmesinde doğrudan bir kontrol sağlaması açısından avantaj sağlamaktadır.

---

²² Sönmez (2003).

Ek F: Gümrük Vergisi İndirimlerinin Ekonomik Etkileri

İthalatı tarifelerle korunan sektörler genellikle dış piyasa ile rekabet edemeyen sektörlerdir. Bir ürün üzerine gümrük vergisi konulması malın fiyatında artışa yol açar (fiyat etkisi). Bunun sonucunda ürünün yerli üretiminde artış (üretim etkisi), talebinde daralma (tüketim etkisi), milli gelirden ise tüketiciden üreticiye refah aktarımı (gelir dağılımı - bölüşüm etkisi) gözlenir. Ayrıca, Hazine ithalat devam ettiği sürece ithalattan vergi geliri elde etmektedir (vergi geliri etkisi).²³ Vergi indirimi durumunda ise yukarıda sözü edilen gelişmelerin tersi beklenir. Fakat gümrük vergisi indirimi durumunda altı çizilmesi gereken bazı noktalar vardır. Aşağıda bu durumlar analiz edilmektedir.

Fiyat ve Üretim Etkisi:

Olası bir tarife indirimi ilk aşamada tüketicinin ve ithalatçının ödedikleri fiyatlar arasındaki farkın vergi oranı kadar azalması sonucunu beraberinde getirebilecektir. Ancak bu durumun oluşmadığı bazı yapısal koşullar görülebilmektedir. Örneğin, vergi oranı değiştirilen ürün piyasasında ölçek ekonomileri mevcut ve yoğunlaşma oranı yüksek ise, ithalatçılar tarife indirimi durumunda satış fiyatını düşürmek yerine önceden vergi olarak devlete aktarılan fiyat farkını, kar marjlarını kısmen veya tamamen genişletmek için kullanabilirler. Neticede fiyatlarda amaçlanan düşüş gerçekleşmemiş olacaktır. Öte yandan, ithal mallarda rekabetin artması söz konusu olabiliyorsa, tarife indirimini izleyen dönemde ithalatçı sayısında ve toplam ithalat hacminde artışlar oluşur. Bu artışlar, tüketicinin ve ithalatçının ödediği fiyatlar farkı ithalatçıların faaliyetlerini sürdürebildikleri bir getiri sağladığı sürece devam eder.

Tüketim Etkisi:

Gümrük tarifelerindeki düşüş iç fiyatları düşürerek ürünün tüketiminin artmasına yol açar. İthal edilen ürünün talep esnekliği ne kadar yüksekse, fiyattaki düşüş sonucu tüketimdeki artış o kadar fazla olur.

Diğer taraftan, belirli tarım veya gıda ürünlerinde gümrük tarifelerinin azaltılması durumunda görece fiyatlar da etkilenebilir. Görece fiyatların değişimi ikame etkileri doğurur. Şayet tarifeleri farklı oranlarda düşürülen malların kendi arasındaki görece fiyatlar değişmezse bu mallara olan toplam talep artmakla birlikte -ithalata konu olan malların adi mal olmadığı varsayımıyla- bu mallar arasındaki ikame asgari seviyede gerçekleşir ve diğer mallara olan talebin azalması beklenir. Öte yandan, tarifeleri değişen malların kendi arasındaki görece fiyatlar değişirse, tüketiciler söz konusu mallar arasında da ikameye gidebilir.

---

²³ Seyidoğlu (1998).

Vergi Geliri Etkisi:

Tarife indirimini izleyen dönemde vergi gelirlerinde azalma beklenir. Ancak, ithal edilen mallara olan talep gümrük vergisi indirimi nedeniyle zamanla artarsa vergi gelirlerinde iyileşme gözlenir. Bu çerçevede, tarife gelirlerindeki kısa vadeli azalmanın faiz dışı fazlaya etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca toplam refahın düşmemesi için vergi gelirlerindeki azalmanın tüketici refahındaki artışın parasal eşdeğerinden küçük olması gerekir.

Bölüşüm Etkisi:

Gümrük tarifelerindeki düşüş, ulusal gelirin üreticilerden tüketicilere doğru yeniden bölüşümüne neden olur.²⁴ Tarifeleri azaltılan malları tüketen toplum kesimlerinin durumlarında eskiye nazaran iyileşme olmalıdır. Ayrıca bu kesimlerin birbirine göre durumları incelendiğinde, toplam refahın artması için, önceden dezavantajlı durumda bulunan kesim(ler)in refah seviyesi iyiye gitmeli veya en azından eski durumunu korumalıdır.

Diğer Etkiler:

Yerli üretici düşen ithal fiyatlarıyla rekabet edebilmek için kendi fiyatlarını da düşürerek kar marjından feragat edebilir. Hiçbir biçimde rekabetçi pozisyonunu koruyamıyorsa pazardan çekilmeyi veya ithal sektörüne kaymayı tercih edebilir. İkinci durum ilgili sektörlerde istihdamın azalması ve yurt içi üretimin düşmesiyle sonuçlanacaktır.

Diğer taraftan, gümrük vergilerindeki indirimin ithalatı artırması cari işlemler açığını artırıcı etki yapar.

Uluslararası ticaret anlaşmalarında bağlayıcılıklar:

Tarife indirimleri, diğer ülkelerle yapılan iki-taraflı ve çok-taraflı anlaşmaların işaret ettiği karşılıklılık kuraları dahilinde ele alınmalı ve indirimlerin olası etkileri bu çerçevede incelenmelidir. Ayrıca, DTÖ ve GB anlaşmaları dahilindeki bağlayıcılıklar ve önceden verilmiş taahhütler tarife indirimlerinin sınırlarını belirlerken rehber olarak kullanılmak durumundadır.

Burada sunulan basitleştirilmiş çerçeve içinde dahi teknik açıdan yetkin ve kabul edilebilir bir neticeye ulaşılması, yukarıdaki noktaların tümünü içeren bir –sayısal veya yargısal- optimizasyon analizi sürecini gerektirmektedir.

---

²⁴ Appleyard ve Field (1998), Seyidoğlu (1998).

Kaynakça

- Alston, J.M., V.H. Smith, A.Acquaye, ve A. Hosseini, 1999. "Least-cost cheap-food policies: some implications of international food aid", *Agricultural Economics* 20, 191-201.
- Appleyard, D.R. ve A.J. Field, Jr. 1998. *International Economics*. 3rd Edition. McGraw-Hill.
- Başkaya, S., P. Berkmen, H.M. Özbilgin, E. Yılmaz. 1999. "TEFE ve TÜFE Endeksleri ile Alt Kalemlerindeki Mevsimsel Hareketlerin İncelenmesi", *TCMB Çalışma Tebliği* 7.
- Berg Raporu, 1981, Dünya Bankası.
- Del Ninno, C. ve P.A. Dorosh. 2001. "Averting a food crisis: private imports and public targeted distribution in Bangladesh after the 1998 flood", *Agricultural Economics* 25, 337-46.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, resmi web sitesi.
- Domaç, İ. ve E.M. Yücel. 2003. "What Triggers Inflation in Emerging Market Economies?", *TCMB Çalışma Tebliği* 67.
- Dostie, B., S. Haggblade, ve J. Randriamamonjy, 2002. "Seasonal Poverty in Madagascar: magnitude and solutions", *Food Policy* 27, 493-518.
- Jayne, T.S. ve S. Jones, 1997. "Food marketing and pricing policy in Eastern and Southern Africa: a survey", *World Development* 25:(9), 1505-27.
- Lamb, R.L., 2000. "Food crops, exports, and the short-run policy response of agriculture in Africa", *Agricultural Economics* 22, 271-98.
- Mohanty, M.S. ve M. Klau 2001. "What Determines Inflation in Emerging Market Countries?", *BIS Papers, No. 8: Modeling Aspects of the Inflation Process and Monetary Transmission Mechanism in Emerging Market Countries*.
- Resmi Gazete, 1995. 31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı Mükerrer.
- Resmi Gazete, 2003. 31.12.2003 tarih ve 25333 sayılı 1. Mükerrer.
- Seyidoğlu, H. 1998. *Uluslararası İktisat – Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Sönmez, M. 2003. "Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası", *Dış Ticaret Dergisi*, Ekim 2003.
- Timmer, C.P., 2000. "The macro dimensions of food security: economic growth, equitable distribution, and food price stability", *Food Policy* 25, 283-95.